

ПОВІДОМЛЕННЯ, МАТЕРІАЛИ, РЕЦЕНЗІЇ

Василь Чабан

Національний університет «Львівська політехніка»

ДВА ШТРИХИ ДО УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

© Чабан В., 2007

Сформульовано принцип передачі на письмі й у звуці чужоземних слів. На цій підставі запропоновано зберегти оригінальне звучання дифтонгів і найширше вживання літери і звуку г у українській науково-технічній термінології як таких, що тяжіє до інтернаціональної.

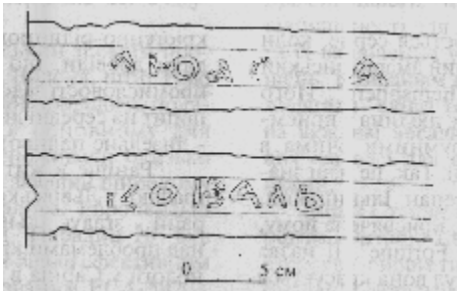
In the paper the principle of on writing and on labial transfer of foreign terms is formulated. On this base is proposed to save original phonation of diphthongs and the wide using of letter g in Ukrainian scientific and technical terminology, which is nearly international.

Працюючи в технічній і художній літературі на зламі української історії – переходу з фактичного колоніального стану до примарної незалежності, я не міг стояти осторонь подій, що пов'язані з відродженням нашого правопису, зруйнованого сотнями літ неволі. Неволя не могла не завдати насильницьких впливів на нашу мову, тим більше, що панівні мови польська і російська нам близькі за словниковим складом, але далекі за вимовою. Їм обом притаманна посиленна м'якість, не властива решті слов'янських мов. Під цим кутом зору варто було б нашим горедослідникам сивої давнини подивитися на спорідненість братніх народів не за загарбаними в новітні часи територіями, а за їх вікодавнім надбанням – мовою. Відомо, що наш мовний градієнт тяжіє до сербсько-хорватської мови, мови наших колишніх сусідів. Ця мова збереглася в неволі краще, бо далека від турецької.

Відчуваючи безпосередньо на собі отой тягар, я присвятив цій темі низку праць, серед яких і [1–6]. Тут хочу зупинитися лише на двох, але принципових питаннях, що стосуються вживання літери г і написання дифтонгів. Обидва питання мають безпосередній стосунок до науково-технічної термінології. Якщо перше вимагає наступальних дій, аби відродити втрачене, то друге вимагає оборонних дій, аби відстояти завойоване.

Підійду до справи дещо здалеку – наведу цитату з дуже рідної мені книги [1, с. 11]: «Головним принципом світосприйняття наших пращурів було обоження природи як єдиного цілого. У цьому проявлялася тенденція до моністичного сприйняття природи і світу. Культ багатьох богів існував поряд з вірою в єдиний безособовий принцип, що стоїть над усім і пронизує усе суще. Уперше цей принцип був зафіксований у книзі гімнів (вед) «Рігведі», написаних прасанскритською мовою, якою розмовляли пращури єдиного індоєвропейського народу. З цієї мови постали 13 головних груп: анатолійська, балтійська, вірменська, германська, грецька, ілрійська, індійська, іранська, кельтська, романська, слов'янська, тохарська, фракійська. Лев Силенко переконливо довів, що прасанскритська мова найбільше тяжіє до української. У знаменитій «Мага вірі» він подає біля трьох тисяч слів, що збігаються в обох мовах (*тата – тато, дата – дати, сік – сік, рос – роса, їд – їда, піта – питу, нара – наречена та ін.*). А ось що пише відомий польсько-російський філолог М. Красульський: «Українська мова не лише старша від усіх слов'янських мов, не виключаючи т. з. старослов'янської, але й від санскритської, грецької, латинської та інших арійських» «А якщо це

так, то наша мова мусить мати всі основні звуки, які існують в європейських мовах (не йдеться про фонетично звалтовані на зразок англійської), серед яких і славнозвісний **г**, бо звідки ж він тоді взявся у похідних мовах. Тож почнемо саме з цього звуку, але не як чужого, запозиченого, а рідного, споконвічного.

Але перед тим не випадає не нагадати читачеві про наше дитинство, вигойдане в колиці «трьох братніх народів», коли «старший брат» нас повчав, зашивши надійно сибірською дравтою нам рот, що наша мова появилася на світ одночасно з його власною десь у XV–XVI ст. У [3] я йому відповів залізною мовою Русі. У Київському історичному музеї зберігається меч, знайдений біля містечка Фошовата, що на Полтавщині, виготовлений не пізніше XI ст. руськими зброярами. Отож, на одному його боці виведено дамаском слово «КОВАЛЬ», а на іншому – ім'я майстра, яке можна прочитати «ЛЮДОГА» або «ЛЮДОША» (див. рис.). Ось і доводиться російським фахівцям у наукових працях і привласнювати меч, і водночас писати: «Коваль – то єсть кузнец».

Нещаслива доля літери **г** зумовила ще нещасливішу долю і звука, який вона передає на письмі. З літерою **г** воювали й зайди, й свої, фахівці і не фахівці, словом, хто хотів. І всі недруги цієї літери, неначе змовилися заганяли її у літеру **г**. Звичайно, якби ми були народом неписьменним, то всім їм довелось б воювати безпосередньо з самим звуком! Тріумф усіх цих перемог здавалося б не важко передбачити, бо шлях найменшого опору тут веде до звука **к**. Звуки **г** і **х**, **г** і **к** споріднені між собою як дзвінки і глухі. Прислухаймося до слова «якби» і почуємо, що воно звучить куди чіткіше як «ягби». Виходить, що замітник **г** цілком штучний і пов'язаний з нашою підневільною писемністю. А чи винна вже так писемність? Мабуть, ні, бо вже в XVI ст. подбала про власний гонор і передала на письмі цей звук через диграф **кг**. Ось цитата з Клірика Острозького: «... а он з тьми ж людьми до Риму на папезство **кг**валтом наехал и еще горшим тираном был. Жикгмунта цесара не хотіл коронувати, аж мусял его в коліно целовати.»

Суперечки про те, чи наш цей звук, чи запозичений тепер безпідставні. Краще прислухатися до наших малюків. Вони не знають красного письменства, не розуміють наших суперечок. Вони гекають самі по собі. А ось попробуйте навчити поляка вимовити **г**, гарантую, що спотієте, і вам це не вдасться. Це не їхній звук. Зате вони добре знають, де писати **g**, а де **h**. А ми, налякані, боїмося розібратися в подібному, де писати **г**, а де **г**! Прошу вважати написане нижче жартом. *Якщо ми не хочемо притримуватися гігієни і їздити до Копенгагена на гулі, то, повірте, наші нащадки за «гігієну» і «Копенгаген» наб'ють нам гулі.*

Наші шановані творці нового правопису якби не витрачали так багато сил на безпосередню боротьбу з **г**, то побачили б багато чого, пов'язаного з цією війною і не менш важливого, але взятого від сусідів, які мають проблеми з певними звуками, зокрема **г**. Відомо, що в російській цього звука нема. Тож вони це питання розв'язують двояко: або його викидають зі слова (гермітаж – ермітаж, філгармонія – філармонія), або передають його через глухий (гокей – хоккей, ноу-гау – ноу-хау). А ми собі вішаємо на шию чужі проблеми в цей же спосіб. Бо де ж їх побачиш за лісом слів, споріднених коренями з російськими й запозиченими в нас. Бачте, від цих слів теж треба відмовитися, адже це *росіянізми*. Зате як солодко пишеться «Європа», «Єгипет», коли все людство, окрім України й Росії, пишуть «*Европа*», «*Египет*».

Якщо у повсякденній мові наше письменство зробило свою справу, то врятуймо хоча б нашу фахову термінологію. Вона в нас тяжіє до інтернаціональної. Тож не калічмо її свідомо. Наша мова здатна передати повноцінне звучання всіх звуків і їхніх відтінків. Не робімо з **гідрогенераторів** спотворених **гідрогенераторів**, уже краще робімо **гідрокенератори**. Тоді нас у світі швидше розумітимуть і не називатимуть без'язикими. Ми ж самі сміємося з тих, хто сьогодні каже хвабрика, кахве, хвутбол. Хоч тут сміятися гріх, бо йдеться про нащадків полян. А в їхній материнській мові звука **ф** просто не було (усі слова з **ф** запозичені). Можливо хтось буде сміятися з наших нащадків, якщо в них відіре звук **г**, і вони гекатимуть на кшталт **турбогенераторів**. А ми робимо все для

того, щоб обікрати рідну мову і зробити її калікою во ім'я святої «потуги адаптивності». Треба ж придумати таке словоблудство! Я звертаюся до тих, кому так не до вподоби звук **г** у технічній термінології. Вихід тут дуже простий. Візьмімо, наприклад, незручне слово **діагональ**. Обміним його і зробимо як поляки зробили – придумаймо власне: **перекутна** (пшеконтна).

Слово **діагональ** вже саме по собі виводить нас на друге питання «модернізації» нашої технічної термінології, на якому я хочу зупинитися – йдеться про написання дифтонгів **ау, іа, іо, іу** й ин. Є прибічники, яким би хотілося їх бачити як **ав, ія, йо, ію** тощо (аудиторія – авдиторія, діаграма – діяграма, іон – йон, радіус – радіус). Я вважаю, що дифтонги – це велике надбання європейських мов і збагачення ними української мови є конче потрібне. Дифтонги вимовляються значно легше, аніж подвійні голосні, навіть пом'якшені. Вони добре прижилися в нашій мові й нищення їх во ім'я все тої ж святої «потуги адаптивності» є нерозумним.

І все ж, як би не боролися противники літери **г** і відповідного їй звуку **г**, і противники дифтонгів, але право **г** на існування в нашому правописі з кожним днем укріплюється. Першим кроком стало те, що звук **г** офіційно повернувся у власні ймена й географічні назви, а також у деякі окремі слова, що не належать їм. Комп'ютерні бібліотеки слів з цим звуком поповнюються і поповнюються. Звук усе ширше завойовує засоби масової інформації. Усе це обнадіює, що ми нашу писемність і мову рухатимемо в напрямку решти індоевропейських мов. Адже майже всі вони мають літери і **г** і **г**. Тільки в жодній з них не вішають петлі на шию, навіть тоді, коли не здатні вимовити відповідний звук!

Я порушив лише два болючі питання нашого правопису. Їх куди більше. Я не втручався у глибини нашої словесности, а лише торкнувся відтворення в нашій мові слів чужоземного звучання. І тут я твердо дотримуюся думки, що наша вікодавня мова здатна без будь-яких спотворень передати чуже слово так, як воно звучить в оригіналі. Бо милозвучність кожної мови шліфується віками. Отож в оригінальному звучанні воно і є наймилозвучніше. І змінювати його звучання на догоду якомусь невинуватому принципу потуги адаптивності є недоречним. На цій підставі на закінчення хочу сформулювати таке правило.

Якщо якась мова здатна передати чужоземне слово в оригінальному звучанні, вона повинна це робити не роздумуючи, бо саме в цьому звучанні слово наймилозвучніше, оскільки відшліфоване часом. Перекручення його звучання на догоду тому, чи іншому надуманому принципу не може бути виправдане.

1. Чабан В., Маначинський М. *Отча земля Загорів*. – Львів: Кобзар, 2005. – 216 с. 2. Чабан В. *Про найнещасливішу літеру*. – *Технічні вісті*, 1994/1(2), 2(3). – С. 109. 3. Чабан В. *Залізна мова Київської Русі*. – *Технічні вісті*, 1996/1(4), 1997/1(5). – С. 72–73. 4. Чабан В. *Зацькована українська літера*. – *Технічні вісті*, 1996/1(4), 1997/1(5). – С. 79–81. 5. Чабан В. *Про дві говірки*. – *Технічні вісті*, 1999/1(8), 2(9), С. 144–145. 6. Чабан В. *В очікуванні змін до правопису*. – *Технічні вісті*, 2001/1(12), 2(13). – С. 127–128. 7. *Українська література I–VI ст.* – К.: Наук. думка, 1988. – 600 с.